

ՀՐԱՊԱՐԱԿ ԵՒ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅՆՈՒԹԻՒՆ, ԱՐՑԱԽ, ԲԱՅՑ ԵՎ ՆԱԵՒ ՈՒՐԻՉ ԲԱՆԵՐ

Բոլորովին տարբեր ապրում ու փորձառություն է սահմանվում ներկայիս գտնուելի նախաձեռնողներին՝ այսպես ըսած պաշտոնական միջիններուն, որոնք սովորաբար տեղի կ'ուսումնասիրեն Ուրբաթ երեկոները, ընդհանրապես Առցանց հարցերը ունենալով իրեն օրակարգը: Հարկը հողաբաժնուհանրուցի միջոցով ամբողջությամբ քեզ կը համաձայն է իսկոյն, կ'առնէ իր շունչին ու շնչառութեան մէջ, իր հակադրութիւն կենթարկէ սիրտիդ զարկերը, եւ գուն կը դառնաս ամբողջ, ամբողջական, Օփերայի շնչին ու հրապարակին, բազմութիւններուն ու ամպիրոնին հետ: Կը ջնջուին ես-դ ու եսութիւններդ, անհատը կը դառնայ հաւաքականութիւն: Աւելորդ կը դառնան մասնագիտութիւն, գործ եւ ծրագիր: Կ'ուզես միայն ապրել այդ պահը:

«Կոունկ, մեր աշխարհէն յապրիկ մը չունի»... Կը նուազէ Աշոտը, փողհար երիտասարդը, եկեղեցականացնելով ամբողջ մթնոլորտը, հոն, Օփերայի հրապարակը հաւաքելով ազգին բոլոր զաւակները: Զգաստացնող բան մը կայ այդ նուազին մէջ, եւ «Ղարարայի Կոմիտէի» ներկայի թէ անցեալի պատասխանատուները յաճախ օգտագործեր են զայն՝ երբ մթնոլորտը դարձեր է անհակադրութիւն, բազմութեանց զգացումները՝ անզայելի: Բոլորը-բոլորը, եւ բոլորին հետ՝ ես, կը բարձրացնենք մեր բառնացուած աջ ձեռքերը, լուռ եւ արձանացեալ մնալով նուազին ամբողջ տեսողութեան, Թամանեանի ձեռակերտին պէս, Թումանեանի իմաստուն ժպիտին պէս, Սպենդիարեանի մեղեդիացած ձեռքերուն հետ...

Յետագային՝ Զորի Բայաճեանն է որ կը բացատրէ «Սկզբում ժողովուրդը ցուցամատն ու միջնամատն էր բարձրացնում իրեն նշան յաղթանակի: Յետոյ, նկատելով որ սաղ աշխարհն է էդ սիմվոլը օգտագործում, որոշեցինք բռունցքը, ահա՛ կսպէս (կը բարձրացնէ հուճկու բազուկը): Այդ բռունցքը նշանակում է միացում՝ եւ Արցախի եւ բռնադատուած միւս բոլոր հողերի ու մեր ժողովրդի բոլոր հատուածներին: Այն նշանակում է նաեւ մեր ժողովրդի յաւերժութիւնը, եւ ձեռքի հինգ մատները բացուելով տարածում են՝ յաւերժութեան հայկական սիմվոլի նման՝ գծելով այն շրջանակը, այն կենսական տարածութիւնը, որտեղ պիտի կերտուի Հայկազէնը՝ ամբողջական Հայաստանը»:

...Միջինկին բացումը կը կատարէ Լևոն Տէր Պետրոսեանը, որ կը յայտնէ թէ հետաքրքրական եւ յուսադրիչ նորութիւններ կան Արցախեան պահանջատիրութեան դժով քանի Վոսք, Ազգութիւններու Սովետի յատուկ յանձնարարութիւն նախագահը, արդէն իսկ պատրաստած է իր տեղեկագիրը, որ նպատակաւոր է մեզի համար, եւ որ կը թելադրէ խորհրդային սահմանադրութեան մէջ յաւելում մը մտցնել՝ ինքնավար մարզերու իրաւովիմակի փոփոխութիւն մը կարելի դարձնող: Կը հետեւի խօսքը «Յանձնարարութիւն» անդամներէն Վանօ Միրազեանին, որ կը յայտնէ թէ Ռիկայէն եւ Ստեփանակերտէն հիւրեր կան, որոնք խօսք պիտի առնեն:

Սրտառու խօսքեր կ'արտասանեն, յաջորդաբար, լաթիլացի դրաղիտուհի մը եւ պատմաբան մը, ուսերէն լիզուով: Կը խօսին հայ ժողովուրդի հին քաղաքակրթութիւն եւ մշակոյթ ունենալու իրողութեան մասին, հայ եւ լաթիլացի ժողովուրդներու անխախտ բարեկամութեան եւ զօրակցական ամուր կապերուն մասին: Կ'արտայայտուին ռամկավարացումի, ինչպէս նաեւ Սոմալիայի ցեղասպանները խտրաբան պատժելու եւ Արցախեան մեր պահանջատիրութեան արդար լուծում տալու անհրաժեշտութեան մասին:

Ժողովուրդը, որ մինչ այդ, իրեն համաձայնութեան նշան, յաճախ կը բարձրացնէ բռունցքները, վերջապահութեան կը պրոթակայ՝ վանկարկելով ուսերէն «մայալոցի» (կեցցէ՛ք) բառը: Լ. Տէր Պետրոսեան կ'ընդափոխէ, հրահանգելով զայն փոխարինել լաթիլերէն համապատասխան բառով, զոր կը կրկնէ մի քանի անգամ...

Այնուհետեւ խօսք կ'առնէ արցախցի բանաստեղծ Վազգէն Տէր Գաբրիէլեանը, որ իր խօսքը կը սկսի՝ «սիրելի մայր ժողովուրդ, սիրելի մայր հայրենիք» բառերով: Ծի'չդ մեզի պէս: Կը խօսի ան Վոսի եւ Լեոնային Ղարարայի նշանակեալ կառավարիչ Վոսքի մասին, երկուքն ալ որակելով «հրաշալի, հրաշք մարդ»: Եւ ես, տակաւին ժամանակ չունեցած իր այդ արտայայտութիւններուն իմաստութեանը մասին մտածելու, բարձրաձայն իրմէ կը լսեմ այն՝ զոր այդ օրերուն զանազան պաշտօնատարներէ լսեք է՛ չլուկով ու խորհրդապահարար սահմանադրական բարեփոխութեան նախադիմում պատրաստ է արդէն եւ Արցախը պիտի յանձնուի Մոսկուայի կեդրոնական իշխանութեան վարչա-քաղաքական հողատարութեան... Եւ բանաստեղծը, ողբերգութեան դազաթնակէտին մէջ, բազմութեան կը թելադրէ «անջատում, անջատում» բառերը, որոնք իր բերնէն կը խլուին ու կը տարածուին ահազնազոչ...

Բանաստեղծը իր խօսքը կը վերջացնէ նորաստեղծ Էրզով մը, գրուած իր իսկ կողմէ: Պարզունակ բայց սրտառու է երգ մըն է, որուն կրկներգը հրաշք է պայթարի, մարտնչումի: Եւ ահազնաձայն ժողովուրդիս հետ կ'երգեմ նաեւ ես:

Ու կը դարձանամ: Ես որ հայերու աչքուն եւ թերեւս աւելի նուազ բազմութիւն տեսեր եմ միայն «Հրազդան» մարզադաշտին վրայ, «Արարատ» ի վառքի՝ 1972-73 տարիներուն, կը դարձանամ կարգապահութեանը վրայ մեր այս բազմութիւններուն, փոխադարձ հանդուրժողութեան, սիրոյն եւ յարգանքին վրայ այս ժողովուրդին Միջինկին միջիններուն եւ յարգանքն են, որոնք ոչինչ բանի համար, «Ինչքան թարս նայեցիր» պատրուակով մը կրնային տարողութիւնը եւ անկարգութիւն ընել մարդապաշտին մէջ թէ փոքրին:

Շուրջ երիտասարդութիւն է ամբողջ, լուռ հազուադէպ եւ այսպիսի հաւաքի մը համար քիչ մը շատ շարունակութիւններն են, որոնք ոչինչ բանի համար, «Ինչքան թարս նայեցիր» պատրուակով մը կրնային տարողութիւնը եւ անկարգութիւն ընել մարդապաշտին մէջ թէ փոքրին:

– Հայաստանը իսկական ԶԱՐԹՍԵՖ ապրեց այս ամիսներին, – կ'ըսէ Սոս Սարգսեան, – եւ այդ վարժունքի տեղը մեր երիտասարդութիւնն է, մեր հրաշալի երիտասարդութիւնը, ուսանողութիւնը, դպրոցականները, բոլորը:

Այո՛, պատանիներն ու դպրոցականներն անգամ օրերուն տեսակ մը լրջացած, հասունացած են Հայաստանի մէջ:

Պատմողն է յայտնի մտաւորական մը, այժմ պաշտօնաթող նախկին պետական գործիչ մը.

– Եկել էին հեռուստատեսութիւնից՝ Ղարարայի հարցի կապակցութեամբ իմ խօսքը ձայնագրելու: Երբ որ վերջացրին, խնդրեցին սենեակում մինչ այդ խաղացող Տ տարեկան թոռնիկիցս, որ ինքն էլ մի երգ կամ ոտանաւոր արտասանի Արցախին նուիրուած: Թոռնիկս թէ՛ «Ինչքան էր պեւ. ես էլ կարող եմ զեկուցել»: Եւ իսկոյն մի ճառ արտասանեց, որտեղ ասում էր, թէ Ղարարայը մէրն է եւ մէկը կը լինի, եթէ «Կորպաչովը ազնիւ լինի այնքան, որ հասկանայ մեզ»...

«Ազնիւ լինի այնքան»... Գրեթէ զիւանազանական բանաձևում մը՝ որ կ'արտայայտէ եւ դառնութիւն, եւ ակնկալութիւն, եւ պահանջ, նաեւ՝ արժանապատուութիւն: Ազգային արժանապատուութիւն, որ խորապէս վիրաւորուած է Մոսկուայի իշխանություններուն, խորհրդային արդարագրութեան, ապահովական կեդրոնական սպասարկութիւններուն, կեդրոնական մամուլի եւ ազգային այլ շրջանակներու վերաբերումէն: Պատմական, քաղաքական, մշակութային թէ տնտեսական աղաղակող փաստերը մէջտեղ են: Մէջտեղն է ինք՝ Արցախը՝ նախնականացումի ենթակայ: Ու մէջտեղն է Սոմալիայի ցեղասպան արարքը, Սոսի ոճբային դէպքը, խոջալուի զինեալ գրգռութիւնը: Ոչ, կարելի չէ այլեւս ժողովուրդին արժանապատուութեան հետ խաղալ, զայն «ձայրայեղական», «ազգայնական», «ճատողական», «հակառուս», «հակասովետ» եւ նման մարդիկներով անուանարկել: Իւրաքանչիւր ժողովուրդ եւ հաւաքականութիւն կրնայ այդպիսի տարբեր ունենալ, եւ շրջանակն է ատկեւ, նոյնիսկ՝ ինչ-որ տեղ՝ անհրաժեշտ: Այս կայն կարելի չէ 300 տարիներէ ի վեր իր ճակատողիքը ու ժողովուրդին կապած հայութեան ճակատին այդպիսի մարդիկ փակցնել, զայն հաւասարակշռութենէ դուրս բերել: Դայրայեղականութիւն սերմանել անոր շարքերուն մէջ, անոր արդար իր ձեռքուն աքացի տալ այսպէս: Անդրկովկաս մէջ «բաժանեալ որ տիրեցես» ի անցեալի բողոքականութեան սնանկութեան փաստն է արդէն Արցախեան Զարթովը որ կը խորհրդանշէ ժամը անարդարութեանց սրբաբանին: Եւ իմաստութիւնն է՛ երբեք նոյն սնանկ բողոքականութիւնը կրկնելը: Հայ ժողովուրդին ներկայ Զարթովը մաստուն է, հզօր եւ մաքուր. թոյլ պէտք է՝ ապա որ ապրկանի ան, տկարանայ ան արտաքին ո՛րեւէ խարդախութեամբ որ ի վերջոյ յետադարձ վնաս պիտի պատճառէ բոլորին:

Սակայն, քաղաքականութեան դաճիլճիկներուն մէջ արժանապատուութիւնը աթոռ չունի: Հետեւաբար մեր ժողովուրդը, ներսը թէ դուրսը, ի վերջոյ պիտի ստըլի գործածած ա՛յլ լիզու, քաղաքականութեան համար ընդունելի բառեր պաշար, եւ առանց թարգմանիչներու: Արցախեան դարձեալ ցումները յստակօրէն ցոյց տուին, որ քաղաքական նախապատրաստութիւն չունէինք: Մեր երկրին նախորդ իշխանութիւնը պատմական ճակող քննութիւն մը բռնեց, որուն մար պատժուեցաւ շարաշար, ոչ թէ Քրեմլի՛դ կողմէ պատժուողովուրդով, այլ՝ աւելի ահաւորը՝ ժողովուրդին իրողութեան մէջ: Եւ իշխանութիւնը, որ ծանր ժառանգողութիւն մը ստացած է, պէտք է անհրաժեշտ դասերը քաղէ, ինքնուրուագէ եւ նոր մտայնութեամբ ու գործելակերպով փարի հարցերուն, զանոնք բռնկով իրենց կոտորակներէն: Միջինկին եւ անոր իր ձեռքուն պէտք է ակէր կանգնել միջին վերջ, իրեն տէրը հայութեան՝ ճկատագրի, եւ ոչ իր նշանակեալ պաշտօնեայ: Խ. Հայաստանը ի՞նչ Միջինկին կազմին մէջ դերիշխան հանրապետութիւնն է, եւ հայ պետութեան կը պատկանի հայ ժողովուրդի հանրապետութեան մասին վճռական խօսք ըսելը, վճռականօրէն գործելը: Աստի միայն ունէ մէկը պիտի չհամարձակէ մեր ազգայնաբաժանապատուութեամբ խաղալ եւ մեռ պետականութեամբ արժանապատուութիւնը խնդրոյ առաքելոյ գարձնել:

Արցախը ի վերջոյ պիտի միայնայ Հայաստանին: Պատմական նաեւ Օփերայի հրապարակը, աւելի՛ իմաստասիրական խօսքեր լուծելու մեր հասունութեան: